

*Скубашевська О. С., Коломієць О. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНИХ СИНОПТИЧНИХ ТЕКСТІВ (на матеріалі англійської, польської та української мов)

Стаття присвячена дослідженню лексичних особливостей газетного синоптичного тексту як різновиду тексту малого жанру в сучасній лінгвістиці. Проаналізовано терміни та топоніми, притаманні синоптичним повідомленням в англійській, польській та українській мовах.

Ключові слова: газетне синоптичне повідомлення, термін, топонім, номінація.

Наявність соціального призначення тексту з урахуванням функціональних та структурних особливостей обґрунтували свого часу ще вчені Празького лінгвістичного гуртка в "Тезисах" у 1928 р. На думку Т. М. Ніколаєвої, особливим поштовхом для вивчення різновидів тексту стала теорія рівневого лінгвістичного аналізу Е. Бенвеніста, проте визначення власне автономного текстового рівня мови все ще залишається відкритим, оскільки у традиційному розумінні виділяють чотири рівні мовної структури: фонологічний, морфологічний, лексичний, синтаксичний. На сучасному етапі все частіше звучить теза про необхідність п'ятого, ієрархічно найвищого рівня мови – текстового. В межах даної проблематики важливими внесками для вивчення текстів стали роботи Х. Ізенберга (1972), Т. ван Дейка (1972), О. І. Москальської (1981), монографії стосовно структури, стилістики та синтаксису зв'язного тексту, статті М. Пфютце, Ц. Тодорова, в яких розглядаються проблеми кореференції, повтору, анафори, дейксису, компонентів структури тексту, типології міжфразових логічних відношень, імплікації, пресуппозиції, проте в цих працях не приділялась достатня увага вивченню лексично маркованих одиниць, стилістичних засобів, які сприяють осмисленню глибинних ментальних процесів текстотворення та текстосприйняття [цит за пр.: 6, с. 25]. Така постановка проблеми зумовлює актуальність пропонованої статті.

У мовознавчій літературі виділяють кілька принципів характеристики й класифікації лексично маркованих одиниць (стилістично маркованих, стилістично зумовлених, стилістично забарвлених) – праці О. Єфімова, М. Кожині, Ю. Скребнева, О. Петрищевої, О. Тараненка, Н. Хруцької та ін.). Розглядаючи проблему маркованої лексики, О. О. Кабиш виділяє такі групи маркованих слів: 1) стилістично марковані – за належністю до певних функціональних стилів і наявністю емоційно-експресивного забарвлення; 2) хронологічно марковані – з погляду історичної перспективи; з погляду територіальної обмеженості; 4) соціально марковані – за ознакою віднесеності лексичних одиниць до словникового запасу певних соціальних груп людей; 3) територіально марковані [5, с. 188].

Газетний синоптичний текст (далі – ГСТ) має чітку структуру та методику побудови. Ю. Г. Хабудтинов зазначає, що під час характеристики синоптичних об'єктів необхідно викладати висновки з аргументами аналізу вертикальної структури синоптичних об'єктів [10, с. 6]. Методика побудови синоптичного тексту включає такі важливі інформаційні блоки:

1) зміна від доби до доби географічного положення, глибини (потужності) і стадії розвитку баричних систем;

2) виникнення нових баричних систем і причини, що зумовлюють їх виникнення;

- 3) еволюцію і переміщення атмосферних фронтів;
- 4) еволюцію і переміщення повітряних мас і умов погоди, пов'язаних з різними повітряними масами;
- 5) зміна тиску;
- 6) напрям вітру;
- 7) зміна хмарності;
- 8) характер і кількість опадів;
- 9) характер явищ погоди;
- 10) зміна температури.
- 11) однорідність або неоднорідність процесу і приналежність його або його частин до форм циркуляції.

Метою статті є аналіз лексичного складу синоптичних текстів, який дає змогу визначити особливості використання та види термінів, топонімів, макротопонімів, поетонімів газетного тексту про погоду.

Незважаючи на множинність інформаційних блоків, синоптичний текст на сучасному етапі характеризується стислістю, компресія реалізується з різним ступенем стиснення та різними засобами, що сприяє цілісності сприйняття інформаційного повідомлення: формальна зв'язність здійснюється за допомогою різнорівневого повтору, змістовна зв'язність забезпечується за рахунок структури та композиції ГСТ.

Специфіка ГСТ проявляється в тому, що компресія текстового формату вимагає економії у використанні вербальних і невербальних засобів. Разом з тим, це створює додаткові можливості і стимули для реалізації їх прагматичного потенціалу. Важливу роль в газетно-синоптичних текстах відіграють терміни.

До питання визначення терміна, його ознак, а також вимог до нього зверталися багато вчених, думки яких можна згрупувати залежно від ключових понять, які вони вкладали у дефініцію терміна.

Б. М. Головін та І. С. Квитко вважають, що термін – це слово, словосполучення або словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання [4, с. 24]. При чому Б. М. Головін сумнівно трактує термін, пов'язуючи його лише з іменником, дослідження також показують, що не завжди термін має точні семантичні межі.

Натомість визначення терміна, запропоноване Д. С. Лотте та В. О. Винокуровим, вважаємо значимими для дослідження. На думку цих вчених, термін – це мовний знак, що репрезентує наукове поняття спеціальної, професійної області знань [4, с. 25]. На основі цього визначення сформулюємо дефініцію метеорологічного терміна. Метеорологічний термін – це мовний знак, значення якого є спеціальним для даної науки.

Основними об'єктами дослідження метеорології вважаються явища, дефініцію яких передають наступні терміни, які знаходять своє відображення в інформаційних блоках, а саме:

– на позначення хмарності (англ. *cloudiness, cloud low, cloud high, cloud medium* [13, с. 22]; пол. *prawie bezchmurnie, zachmurzenie male, zachmurzenie umiarkowane, zachmurzenie duze, częściowo słonecznie* [15, с. 16]; укр. *невелика хмарність, ясно, перемінна хмарність* [8, с. 8]);

– на позначення характеру опадів (англ. *showery, light rain, drizzle, shower, hail, showery conditions* [13, с. 22]; пол. *gwałtowne burze z gradem, intensywne opady, opady deszcz, grad* [15, с. 16]; укр. *дощ, гроза, град, сильні опади, град* [7, с. 8]);

– на позначення тривалості опадів (англ. *lasting showers, heavy rain, heavy showers, occasional showers, average rainfall* [13, с. 22]; пол. *wysokość opadu* [14, с. 16]; укр. *короткочасний дощ, короткочасна гроза* [8, с. 8]);

– на позначення фазового стану опадів (англ. *early mists, fog* [12, с. 22]; пол. *mgła* [4, с. 25]; укр. *туман, роса, ожеледиця* [7, с. 8]);

– на позначення сили вітру (англ. *strong wind, light wind* [12, с. 22]; пол. *silny wiatr, słaby wiatr, porywisty wiatr* [15, с. 16]; укр. *слабкий вітер, сильний вітер, вітер з поривами* [8, с. 8]).

У системі метеорологічної термінології знаходимо термінологічні словосполучення, які найчастіше використовуються в синоптичних текстах досліджуваних мов. Класифікуємо їх за типом структури та кількістю елементів, які входять до їх складу:

– однокомпонентні (англ. *rain, mist, fog, shower, weather, wind* [12, с. 22]; пол. *burze, zachmurzenie, deszcz, pogoda, opady* [15, с. 16]; укр. *вітер, дощ, роса, ожеледиця* [8, с. 8]);

– двокомпонентні: іменник + іменник (англ. *showers of rain, five-day forecast, midday situation, wind speed, district forecasts, general outlook, travel outlook* [13, с. 22], пол. *prognoza pogody, siła wiatru, pogoda wiadomości, ciśnienie atmosferyczne* [14, с. 16], укр. *прогноз погоди, сила вітру, напрям вітру, погодні відомості* [7, с. 8]) або прикметник + іменник (англ. *sunny spells, wintry showers, heavy rain, scattered showers, cold front, warm front* [13, с. 22], пол. *silny wiatr, słaby wiatr, porywisty wiatr, intensywne opady, front atmosferyczny* [14, с. 16], укр. *атмосферний тиск, перемінна хмарність* [7, с. 8]);

– трикомпонентні конструкції:

а) прикметник + прикметник + іменник (англ. *general atlantic situation, strong southerly winds, fresh southerly winds, gale-force southwesterly winds, strong southwesterly winds* [13, с. 22], пол. *lokalnie gwałtowne burze* [14, с. 16]; укр. *загальні погодні відомості* [7, с. 8]);

б) прикметник + іменник + іменник (англ. *northwestern areas of Scotland, southwestern part of England* [13, с. 22], пол. *chłodny front atmosferyczny, przelotne opady deszczu* [15, с. 16], укр. *низька імовірність опадів* [7, с. 8]).

Для синоптичних текстів англійської мови є типовою конструкція іменник + іменник + прислівник або іменник + іменник + іменник, напр., *forecast noon today, forecast weather guide*, які найчастіше зустрічаються в підзаголовках синоптичних текстів. Найпродуктивнішою моделлю для газетних синоптичних текстів англійської та польської мов є двокомпонентна модель типу іменник + іменник, де перший компонент має називний відмінок, а другий вживається у формі непрямих відмінків, або перший і другий компоненти – у формі називних відмінків. В українських синоптичних текстах найчастішими є однокомпонентні моделі, що можна пов'язати з конденсуванням самого тексту, його високою інформативністю.

Висока інформативність газетних синоптичних текстів досягається шляхом використання топонімів, ойконімів, гідронімів та астіонімів, які підсилюють інформацію емпатично, конкретизують та співвідносять з відповідними регіонами, що має на меті уточнення та корегування погодних умов відповідно до певних територій. Як уважає Л. О. Удовенко, типи географічних назв єдині для всього світу, оскільки відображають насамперед ставлення людини до довкілля. На думку вченого топоніми виконують перш за все характеристичну, описову та зображувальну функції [9, с. 94].

Потенціал топонімічної номінації все ще залишається не розкритим. Досить часто термін “топонім” використовують як універсальний і не уточнюють, що йдеться

про ойконіми (використовуються на позначення назв населених пунктів, міст, сіл), гідроніми (на позначення назв річок), астроніми (на позначення назв міст).

Назви та імена досить часто вживаються в газетному синоптичному повідомленні у скороченій формі, особливо на позначення територій за сторонами горизонту в англійських повідомленнях про погоду, напр., англ. *Northeastern areas, East Anglia, SE England, Central S England, Midlands W, N Wales, NW England, SW Scotland, SW England, NE Scotland, Channel Islands, S Wales, N Ireland, Midlands E, E England, Republic of Ireland* [11, с. 30].

Аналіз польських синоптичних текстів показав, що скорочена форма використовується з метою конденсування інформації та у тих випадках, де скорочення стало звичним та є абсолютно зрозумілим для читача, напр., *Biała Podl., Gorzów Wlkp., Z. Góra* [14, с. 16].

Серед топонімів в англійських синоптичних текстах знаходимо не лише офіційні назви, а й поетоніми, за допомогою яких автор трансформує назву у художній прийом, тим самим створюючи просторову доміную, напр., *East Anglia, The Thames valley, Lake District, Glasgow area* [11, с. 30]. У синоптичних текстах англійської та польської мов зустрічаються макротопоніми на позначення великих територій та площ, напр., англ. *NE Scotland, Channel Islands, S Wales, N Ireland, Midlands E, E England, Republic of Ireland* [11, с. 30]; пол., *Krosno, Konin, Kalinisz, Lublin, Siedlce, Sieradz, Szczecin, Warszawa, Opole, Leszno, Zielona Góra* [15, с. 16].

Аналіз лексичних особливостей синоптичних текстів сприяє осмисленню глибинних авторських тактик, дає можливість вивчити синоптичний текст як різновид креолізованого тексту публіцистичного стилю. Переважну більшість лексичного складу синоптичних текстів становить стилістично маркована лексика. У прогнозах погоди авторами використовується термінологія, зрозуміла для споживача і така, що найбільшою мірою відображає очікуваний розвиток атмосферних процесів і очікувані умови погоди.

Перспективами дослідження є подальший аналіз ГСТ на інших мовних рівнях.

Л і т е р а т у р а

1. Антонов А. В. Информация: восприятие и понимание / А. В. Антонов. – К. : Наук, думка, 1988. – 184 с.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая; [пер. с англ. А. Д. Шмелёва; под ред. Т. В. Бульгиной]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – I–XII + 780 с.
3. Вежбицкая А. Язык, культура, познание / Анна Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
4. Д'яков А. С. Основы терминотворения / А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько. – К. : Вид. дім "КМ Academia", 2000. – 218 с.
5. Кабиш О. О. Лексико-семантичні процеси в маркованій лексиці сучасної української мови / О. О. Кабиш // Наука і сучасність : [Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова]. – К. : НПУ, 2006. – Т. 53. – С. 187–196.
6. Кравченко А. В. Что такое коммуникация : Очерк биоконгнитивной философии языка / А. В. Кравченко // Прямая и непрямая коммуникация : [сб. науч. ст.]. – Саратов : ГосУНЦ "Колледж", 2003. – С. 27–39.
7. Подільські вісті. Погода на 23–29 листопада // Газета Хмельницької обласної ради та обласної державної адміністрації (22 листопада). – 2012. – С. 8.
8. Подільські вісті. Погода на 19–25 квітня // Газета Хмельницької обласної ради та обласної державної адміністрації (18 квітня). – 2013. – С. 8.
9. Удовенко Л. О. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна / Л. О. Удовенко ; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Х. : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 1964. – 2011. – № 939 : Серія: Історія України. Українознавство : історичні та філософські науки. – Вип. 14. – С. 91–99.

10. Хабудтинов Ю. Г. Метеорология и климатология / Ю. Г. Хабудтинов, К. Шанталинский // Учение об атмосфере : [уч. пос.]. – Казань : Изд-во Казанского государственного университета, 2001. – 184 с.
11. Alistair Scott. Weather and travel outlook / Scott Alistair // The Sunday Times (9 March). – 2003. – P. 30.
12. "PA" Weather Centre. FT Weather Guide // Financial Times (7 April). – 2000. – P. 22.
13. "PA" Weather Centre. FT Weather Guide // Financial Times (2 May). – 2000. – P. 22.
14. Rzeczpospolita. Pogoda. Komentarz // Rzeczpospolita (20 marca). – 2013. – S. 16.
15. Rzeczpospolita. Pogoda. Komentarz // Rzeczpospolita (6 marca). – 2013. – S. 16.

Скубашевская О. С., Коломиец О. М. Лексические особенности газетных синоптических текстов (на материале английского, польского и украинского языков).

Статья посвящена исследованию лексических особенностей газетного синоптического текста как разновидности текста малого жанра в современной лингвистике. Проанализированы термины и топонимы, присущие синоптическому сообщению в английском, польском и украинском языках.

Ключевые слова: газетное синоптическое сообщение, термин, топоним, номинация.

Skubashevska O. S., Kolomiets O. M. Lexical Features of Newspaper Synoptic Texts (based on the English, Polish and Ukrainian languages).

The article deals with the study of lexical features analysis of the newspaper synoptic message as the type of short text genre in modern linguistics. The analysis of terms and place names used in newspaper synoptic messages in the English, Polish and Ukrainian languages has been carried out.

Keywords: newspaper synoptic message, term, toponym, nomination.

**Стаднік І. О.
Херсонський державний університет**

ХРОНОТОП І ЙОГО РОЛЬ У РОЗКРИТТІ КОНЦЕПТУ WAR/ВІЙНА В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

У статті основна увага приділяється вивченню проблеми відтворення хронотопу в поетичному дискурсі, що є одним із базових жанрово-стилістичних ознак художнього твору. На основі вивчення лінгвістичних розвідок, присвячених дослідженню вищезазначеного поняття, виокремлено лінгвостилістичні маркери хронотопного контексту, перекладацькі способи та прийоми; проаналізовано, наскільки завдяки використанню цих прийомів вдається досягти адекватного відтворення хронотопного контексту в поезії військової тематики.

Ключові слова: хронотоп, поетичний дискурс, переклад, концептуальний простір, темпоральна модель.

У сучасних умовах розвитку перекладознавчої думки вже класичним постає погляд на художній текст як на відображення знань про світ суб'єкта-автора. Одну з найтипівіших композиційних рис художнього твору вчені вбачають у такій текстовій універсалії, як хронотоп. Відношення часово-просторових зв'язків у художньому творі, поетичному зокрема, відіграє надзвичайно важливу текстотвірну роль. По-перше, час і простір складають основу тексту, а по-друге, саме вони слугують підґрунтям формування та розвитку сюжету.

Новочасні розвідки у галузі перекладознавства та інших суміжних дисциплін присвячені вивченню функціонування хронотопу як жанрово-композиційної складової твору [3; 4; 5; 7], тому актуальність розвідки зумовлена браком уваги науковців до майже невивченого феномена хронотопу в перекладознавчій площині. Вирішення проблем хронотопу є особливо назрілим питанням перекладознавства, адже сьогодні перекладознавчі студії тяжіють до розробки стратегій і тактик відтворення того чи